

ЛИТЕРАТУРЕН ЗБОР

1—3

СКОПЈЕ
2022

ЛИТЕРАТУРЕН ЗБОР

Сојуз на друштвата за македонски јазик и литература на
СР Македонија

Година LXIX

Со указ на Претседателот на Социјалистичка Федеративна Република Југославија од декември 1978 година, Сојузот на друштвата за македонски јазик и литература на СР Македонија е одликуван со Орден на трудот со црвена звезда.

Со указ на Претседателот на Социјалистичка Федеративна Република Југославија од ноември 1979 година, по повод дваесет и петгодишнината од излегувањето, а за особени заслуги и успеси постигнати во негувањето и развивањето на македонскиот јазик и литература, како и за значаен придонес за стручно издигнување на наставничкиот кадар, списанието „Литературен збор“, орган на Сојузот на друштвата за македонски јазик и литература на СР Македонија, е одликувано со Орден на трудот со златен венец.

Редакција: Гордана Алексова
(главен и одговорен уредник)
Јасна Котеска
Јасмина Мојсиева-Гушева
Лидија Тантуровска

Меѓународен редакциски совет на списанието „Литературен Збор“ (2022)

Јан Соколовски	Татјана Росиќ-Илиќ
Љупчо Коцарев	Јеспер Гарсдал
Абрахим Х. Кан	Наташа Станковиќ-Шошо
Вера Смоле	Ивица Баковиќ
Ева Д. Баховец	Станислав Станковиќ
Емине Инанир	Примож Репар
Александар Јерков	

Финансирано од Министерството за култура на
Република Северна Македонија

ISSN 0024-4791

ЛИТЕРАТУРЕН ЗБОР

ЛИТЕРАТУРЕН ЗБОР

ГОД. LXIX СКОПЈЕ, 1-3 2022

СОДРЖИНА

ПОВОДИ

Искра Пановска-Димкова, Ирина Бабамова

ПРИКАЗ НА МОНОГРАФИЈАТА ПО ПОВОД

75 ГОДИНИ ОД ОСНОВАЊЕТО НА

ФИЛОЛОШКИОТ ФАКУЛТЕТ „БЛАЖЕ КОНЕСКИ“ – СКОПЈЕ..... 3

Кристијана Николовска

ВИСТИНА СТИХОВНА ИСПИШАНА СО КРВЈЕ

(90 години од раѓањето на великанот Јован Котески)..... 7

ЈАЗИК

Васил Дрвошанов

ПРИЛОЗИ ОД ДИЈАЛЕКТОЛОГИЈАТА

НА АКАДЕМИК БЛАЖЕ КОНЕСКИ..... 23

Бисера Сиџанкова

ГЕРМАНСКИТЕ ЕКВИВАЛЕНТИ НА МИНАТО-ИДНОТО ВРЕМЕ

ВО СОВРЕМЕНАТА МАКЕДОНСКА ПРОЗА..... 29

Бојан Пејћревски

МЕТАДИСКУРСНИТЕ КОМЕНТАРИ ВО ПАРЕНТЕТСКА

ПОЗИЦИЈА ВО „СВЕТОТ НА ПЕСНАТА И ЛЕГЕНДАТА“ 41

Андријана Павлова

ЗА КАТЕГОРИЈАТА ВИД ВО МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК..... 51

Марија Пандева

ДА-КОНСТРУКЦИЈАТА ВО МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК

НАСПРОТИ ИНФИНИТИВОТ ВО ШПАНСКИОТ 61

Марија Аџанасова

КОЛОКАЦИИТЕ СО ПРИДАВКИТЕ ВИСТИНСКИ И ЛАЖЕН

ВО МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК 69

ЛИТЕРАТУРА

Аџанас Николовски

БЛАЖЕ КОНЕСКИ – ПРЕДАВАЧ НА ФИЛОЗОФСКИОТ ФАКУЛТЕТ..... 81

Трајче Ситамески
БЛАЖЕ КОНЕСКИ ЗА МАРКО ЦЕПЕНКОВ..... 87

Елена Кузманов
УЛОГАТА НА ИМАГИНАРНОТО
ВО КРЕИРАЊЕТО НА ИДЕНТИТЕТОТ..... 93

Софија Тренчовска
ВАПЦАРОВ КАКО ТЕАТРОЛОШКИ ФЕНОМЕН..... 99

Сара Груеска
БИТОВИТЕ ЕЛЕМЕНТИ ВО ДРАМИТЕ *МАКЕДОНСКА КРВАВА*
СВАДБА ОД ВОЈДАН ПОП ГЕОРГИЕВ-ЧЕРНОДРИНСКИ
И *ЦРНЕ ВОЈВОДА* ОД МАРКО ЦЕПЕНКОВ..... 113

ПРИКАЗИ

Лилјана Макаријоска
НОВ ПРИЛОГ ЗА ЈАЗИКОТ
НА МАКЕДОНСКИТЕ ХИМНОГРАФСКИ ТЕКСТОВИ
(Елка Јачева-Улчар, *Кусиендилски триод – јазична анализа*,
Менора, Скопје 2021)..... 119

Владимир Мартиновски
ЧОВЕЧКА ПОЕЗИЈА ВО ДИГИТАЛНО ВРЕМЕ
(Кон Компјутерска поезија на Славчо Ковилоски, Скопје, МИ-АН, 2020)..... 123

Бобан Караџејовски
МАЛКУ ВРЕМЕ ЗА *ВРЕМЕТО НА КОНЕСКИ* (Кон *Времето на Конески*
од Димитар Пандев, Матица Македонска, Скопје, 278 стр.)..... 127

Иван Антионовски
ПРВ УЧЕБНИК ПО МАКЕДОНСКА ЛИТЕРАТУРА
И КУЛТУРА ЗА СТРАНЦИ
Весна Мојсова-Чепишевска. *Везилка: македонска литература и култура*
– второ издание (дојолнето и изменето).
Скопје: Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје, 2022..... 133

Ана Јовковска
НАДЕЖТА НАСПРОТИ БЕГАЛСКАТА ТРАУМА (Кон *Пчеларош*
од Алејо од Кристи Лефтери, Скопје: Три, 2021)..... 141

Љујка Евроска
РЕЧНИК НА ПАРОНИМИТЕ И РЕЧНИК НА АНТОНИМИТЕ
ВО МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК..... 145

ХРОНИКИ

Биљана Стојановска
48. МЕЃУНАРОДНА НАУЧНА КОНФЕРЕНЦИЈА
НА 54. ЛЕТНА ШКОЛА НА МЕЃУНАРОДНИОТ СЕМИНАР
ЗА МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК, ЛИТЕРАТУРА И КУЛТУРА
Охрид, 3 и 4 септември 2021 година..... 149

БЛАЖЕ КОНЕСКИ ЗА МАРКО ЦЕПЕНКОВ

Поголемиот дел од теориските и од есеистичките текстови на Блаже Конески јасно го манифестираат неговиот афирмативен однос кон македонското културно наследство. Неодминливата книга „Разговори со Конески“ на Цане Андреевски предочува интересни факти за почетниот интерес на Конески за нашата фолклорна традиција: „Многу рано јас дојдов и до Миладиновци и до Цепенков.“ Веќе есента во четириесеттата година од минатиот век, како студент на Филозофскиот факултет во Белград, во Народната библиотека Конески спонтано ги открива зборниците со народни песни за Марко Крале на македонски јазик и други фолклорни записи од Македонија. Тој не само што не ја крие возбудата од читањето на народните песни од „Зборникот“ на Миладиновци, приказните и другите наративи на Цепенков, туку, напротив, ваквото „огромно откритие“ дополнително ја мотивира неговата истражувачка љубопитност: „И тогаш во мене се јави мислата јас да направам една антологија на македонската народна поезија, а исто така да направам избор на текстови од Цепенков.“ (92)

Веќе во 1954 година, пак, Конески ја реализира оваа идеја со објавувањето на книгата „Сказни и сторенија“, тематски концепирана жанровска селекција на прозните записи на Марко Цепенков. Од аспект на македонската фолклористика индикативен е предговорот кон оваа антологија, во којшто Конески, од аспект на лингвист, но и како книжевен историчар и теоретичар ги интерпретира клучните специфики на Цепенковите наративи. И од денешна книжевно-теориска перспектива, предговорот на книгата „Сказни и сторенија“ на Конески претставува прва сериозна теориска елаборација на ликот и делото на Марко Цепенков за научната и за пошироката читателска публика, но и важна систематска илустрација за важноста на неговите творечки постапки за идниот развој на современата македонска уметничка парадигма.

Изневерата и стилот

Во Предговорот на „Сказни и сторенија“, Конески се повикува на записите на Никола Ганчев Еничеров (од периодот на неговото учителствување во Прилеп), во кои тој изразува само пофални зборови за Марко Цепенков, како „еден од оние луѓе кои ја чинат гордоста на Прилеп, а неговите заслуги „треба вечно да се спомнуваат од секој прилепчанин.“ (Конески 1954: 7) Актуелизирајќи ја големината и важноста на запишаните народни умотворби за македонската книжевност и култура, Конески укажува на разоча-

рувачки недоволниот интерес на фолклористиката за огромниот опус на Цепенков: „Сепак, денеска, и во неговиот град и пошироко, ретко некој да му го знае името, а камо ли да му ги цени по право заслугите.“ (Конески 1954: 7)

Сепак, главните причини за намалениот интерес за делото на Цепенков, Конески ги согледува во достапноста до собраните материјали (нецелосно објавувани во повеќе книги во Зборникот на народни умотворенија, наука и книжнина во Софија), но и во неповолните општествени и историски услови кои не дозволувале континуирано и темелно проникнување во македонското културно наследство.

Дека е тоа така, ни потврдуваат и книжевно-историските факти според кои и самиот Конески се соочувал со дефицитарноста на конкретни научни извори (материјалите за Цепенков тој ги собирал претежно од странските фолклористи) и што е поиндикативно, во тоа време Конески немал увид во текстот од „Автобиографијата“ на Цепенков: „Најмногу е кажано за него во еден краток некролог. Неговата автобиографија не е, сè уште никаде напечатена (а, којзнае дали е сега и зачувана?)“

(Конески: 10)

Анализирајќи ги позитивистичките согледувања на Димитар Мирчев за присуството на *субјективниите елементи* во прозата на Цепенков, како на појава која „им пакости на народните произведенија: тие ги обезобразуваат, го осакатуваат народниот дух што е излеан во нив; затоа и не треба да се внесуваат“ (Конески: 10), Конески ги посочува субјективните интервенции на Цепенков при запишувањето на наративите како неодминлива стратегија на неговата специфична раскажувачка постапка. Очигледно, Конески ги зема предвид сложените процеси на запишување и создавање на делата во народната книжевност, пред сè на неопходноста од целосна *симултаност* на оската: анонимен автор – усно дело – аудиториум. Затоа што, чинот на создавањето ново дело во народната книжевност е секогаш поврзан со актуелниот момент на импровизација, амбиентот во којшто се соопштува и комплексната структура на традицијата, а процесот на наративната трансмисија зависи од фактичкото присуство на колективот, но не како пасивен елемент во комуникациската шема, туку, пред сè, поради неговата историска и творечка улога, како фактор на меморирање, усна трансмисија, фиксирање на слушнатото, па дури и негово пресоздавање. И Конески ги анализира двете базични постапки на фиксирање во уснокнижевната традиција: буквално забележување (регистрање) на слушнатото или запишувачот да интервенира, со свои коментари, да го приспособува и да го видоизменува слушнатото. Слична аналогична ставовите на Конески препознаваме и во согледувањата на Кирил Пену-

шлиски: „Постапката не допуштала стриктно бележење според јазикот на раскажувачот. Имено, Цепенков не ја запишувал веднаш слушнатата приказна, по диктат или на друг начин, туку тогаш кога ќе имал време... неговиот личен творечки придонес во обликувањето на слушнатите приказни (стилизирање)... Неговиот однос кон животните проблеми што се третираат во приказните (ги внесувал своите лични сфаќања и разбирања за разни општествени и животни прашања). (Пенушлиски: 246)

Како што спомнавме претходно, ако темелните фактори на процесите на оралната трансмисија во народното творештво се: помнењето (меморирањето) и фиксирањето (конкретна манифестација на чуеното и запомнетото), тогаш уснонижевното искуство покажува дека секоја нова појава настанува во дијалогизам со претходните искуства од традицијата и културата. Како што забележува Никола Милошевиќ, „искуството ни покажува дека при секоја промена настанува нешто ново, коешто никогаш не може во целост да се поистовети со претходното.“ Затоа, новото искуство го доживуваме како сублимат на сличностите, но и на различностите, културен феномен во којшто Конески го препознава суштинскиот дистинктивен белег меѓу приказните на Цепенков (од аспект на стилот и композицијата) и поетиката на традиционалните фолклорни приказни. Во предговорот, Конески ги интерпретира приказните низ теорискиот објектив на изневерата¹, како важна состојка на стилот, но и како специфична запишувачка постапка со која Цепенков ги проблематизира традиционалните уснопоетички правила и норми: „Изневерување на еден стил имаме таму каде што тој не може да се погоди, па макар колку пишувачот да се трудел и да ја имал пред очи баш таа цел. Кај Цепенкова е работата сосема подруга. Неговото „неверство“ произлегува од една внатрешна потреба да се создава: а тоа е баш она што тера да се развиваат можностите на еден стил, да се нијансира тој, да се изработува, па со самото тоа да ги постигнува и своите граници и да почнува да преминува во нешто ново, нао тоа преминување може да се изврши целосно само преку една нова содржина што ја носи еден нов живот.“ (Конески: 16)

Токму по повод 150-годишнината од раѓањето на Марко Цепенков, на *Симпозиумот* посветен на неговиот живот и дело во МАНУ, Конески го презентира рефератот „Јазична споредба меѓу записите на Марко Цепенков и некои други македонски текстови

¹ Понмот на изневерата на Конески, а применет врз прозата на Цепенков, детално го разработува проф. Атанас Вангелов во книгата „Решето“ (1983); според него, „Становиштето на Конески е дека изневерата кај Цепенков се состои во тоа дека тој претпоставен стил е антиципиран кај Цепенков до таа мера што се јавува во една усовершена форма.“ (Вангелов: 144)

од XIX век“, во којшто неговата компаративна научна опсервација е насочена кон детектирање на особеностите на јазикот и стилот на Цепенков и неговата изневера, наспрема традиционалните текстови запишани од другите македонски собирачи.

Изневерата и формата

Потпирајќи се врз книжевно-теориските постулати на руските формалисти и врз философските концепти на структуралистите, Конески меѓу првите научници го илустрира креативниот гениј на Цепенков, како: „Човек што не влегува во народното творештво некако отстрана, како патник намерник; Тој самиот бил роден да прикажува, и уште – не помалку важно и заправо неразделно сврзано со тоа – во прикажувањето да создава.“ (Конески: 13) Опишувајќи го Цепенков како „нешто повеќе од обичен *реџистратор* на народните умотворби“, Конески го зема предвид Цепенковиот неспорен влог во конституирањето на приказните и како изневера на традиционалните практики: „Да не се погледа од оваа страна на Цепенкова, значи да не се процени неговата битна одлика, она што го изделува по дух од многу други собирачи на народното творештво. Најправилно ќе го одредиме односот спрема него, ако зборуваме – за прозата на Цепенкова, разбирајќи под тоа нешто што се разликува од обичната запишувачка работа.“ (Конески: 13)

Токму ваквиот став на Конески во предговорот на „Сказни и сторенија“ ја легитимира широката значенска перцепијата на делото на Цепенков не само за фолклористиката, туку и за македонска лингвистичка, книжевна и културна продукција, како афирмација, релација и дијалогизација со делото на Цепенков. Следејќи слични траги во своите структуралистички согледувања, Атанас Вангелов е апсолутно во право кога вели дека „Конески мошне храбро ја изложува тезата за Цепенков како прозаист.“ (Вангелов: 153). Во вториот дел од предговорот, Конески го поместува тежиштето на својата аналитичка опсервација од изневерата на стилот кон „обогатувањето“ на конструкцијата на запишаните приказни на Цепенков: „Цепенков останува во рамките на народната приказна, тој постига тука и најмногу што можел да постигне, но тој внатрешната фрактура на приказната ја обогатува со ред развивања што значат веќе приближување кон методите на современата уметничка проза.“ (Конески: 16)

Во принцип, научната дескрипција на Конески се однесува на основните наратолошки елементи на приказните: „Цепенков, како и во други свои приказни, се стреми да ги оживи ликовите на јунаците пред сè преку нивниот збор, но тука наоѓаме, во онаа мерка што е нужна да се запази атмосферата на

сказната, и елементи на психолошко вдлабочување во нивните преживувања, и контури на пејзажот во кои стануваат случките. Во сето тоа, иако се во рамките на народната приказна, имаме веќе надрастување на оној народен стил, негово природно израстување – поточно, без да се чувствува некаков раскид со него.“ (Конески: 20)

Историскиот развој на македонските приказни експлицитно ја одредува Цепенковата специфична раскажувачка стратегија како појдовен, но и како клучен фактор во процесот на модернизацијата на овој жанр кај нас. Повеќето од запишаните приказни на Цепенков, со тоа што ги изневеруваат жанровските конвенции на традиционалната приказна, може да се читаат и како авторски сказни. Во прилог на оваа теза, ќе издвоиме неколку аргументи:

1. Запишувајќи ги приказните на нему својствен начин, понекогаш и од подолга временска дистанца или по секавање, на композициски план, Цепенков применил индикативна стратегија на комбинирање различни, мотивски заокружени наративни целини (приказни во приказни, синџири од приказни, приказни во рамка), поради што тие прераснуваат во комплексни наративни структури, блиски до новелистичките и авантуристичките жанрови.

2. Во приказната „Силјан Штркот“ (и во неколку други приказни) главните протагонисти се индивидуализирани и подлежат на трансформаци на емотивен и психолошки план, поради што се можни паралели со ликовите од авторските сказни.

3. Присуството на нараторските интервенции (коментари, лични согледувања на дадени ситуации, авторски ставови и сл.) се показател за идејниот и креативниот удел на Цепенков при запишувањето на своите приказни.

4. За демонолошките приказни запишани од Цепенков се карактеристични одредена шематичност во конструкцијата и експлицитни интерференции меѓу реалистичките и фантастичните елементи, поради што на овие наративи може да се гледа и како на зародиш на фантастичниот расказ во новата македонска книжевност.

Се разбира дека постојат и други особености кои ја доближуваат прозата на Цепенков до уметничките жанрови. Сепак, во идејното рамниште на неговите наративи се рефлектираат вредностите и критериумите на актуелниот историски и културен контекст. Во нив Цепенков останал доследен на патријархалните уверувања на своето време и на актуелната култура, поради што во дел од неговите приказни се присутни дидактични елементи и педагошки компоненти. Затоа, за неговите запишани приказни може да говориме како за концепт на ино-

вација и зародиш на уметнички жанрови, суштински премин на македонската раскажувачка продукција кон современите европски и јужнословенски уметнички текови.

Поради сите наведени причини, неоспорна е заслугата на Конески за експликација и за презентирање на неспорните квалитети на прозата на Цепенков. Со тезите што ги презентира во својот предговор, Конески во голема мера ги задолжува македонската фолклористика и современата наука за книжевноста, но и претставува неодминлив предизвик за различни видови на истражувања на делото на прилепскиот терзија. Со ова, уште еднаш се потврдува силата на научната мисла на Конески за синтетизирано, едноставно и елоквентно толкување и на книжевните феномени. Но, овој предговор на Конески на дискретен, ненаметлив и латентен начин упатува и една визионерска порака до современите писатели, дека токму „стилското изневерување е единствениот начин да се спаси, за нови стилски присоединувања, најразнообразни, она што од некогашното може да преживее таква трансформација.“ (Конески: 22)

Користена литература

Калер, Донатан. 1990. *Стируктуралистичка поезија*. Београд: СКЗ.

Конески, Блаже. 1954. *Сказни и сторија*, Скопје: Кочо Рацин.

Милошевиќ, Ѓорѓевиќ, Н. 2000. *Од бајке до зреке*. Београд.

Пенушлиски, Кирил. 1988. *Одбрани фолклористички трудови*. Скопје: Македонска книга.

Самарија, Снежана. 1997. *Поезија усмених прозних облика*. Београд: Народна књига.

Milosevic, Nikola. 1990. *Negativni junak*. Beograd: Beetra.

Bal, Mike. 2000. *Naratologija*. Beograd: Narodna knjiga – Alfa.